

İkinci Enternasyonal'in proletarya mücadelesinin Doğu'daki temsilcisi Selanik İşçi Federasyonu oldu

Sosyalist hareketin merkezi

Makedonya'nın çıkış kapısı

Yüzyıllarca
Doğu

Akdeniz'in önemli limanlarından birisi olması, göç yolları üzerinde bulunduğu için zengin etnik ve dini yapıyı barındırması, Makedonya'nın çıkış kapısı olmasından dolayı kazandığı stratejik konumu, Selanik'e devrim kenti olma hakkını verdi.

Avrupa ve Asya'da 19. yüzyılda ivme kazanan sosyalist hareket, Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle batı bölgelerinde yayıldı. İlk sosyalist örgütlerden birisi Selanik'te kurulan ve İkinci Enternasyonal'in proletarya mücadelesinin Doğu'daki vurucu gücü sayılan Selanik İşçi Federasyonu oldu. Yahudilerin ağırlıkta olduğu federasyonun yüzlerce üyesi vardı. 1908'deki Jön Türk Devrimi'nin ardından ortaya çıkan bu hareket, etnik ve dini sınırları ortadan kaldırmayı ve bu anlamda federalizmi hedefliyordu. Gerçekten de Makedonya'daki sosyalist hareketin boyutları 1908'deki Jön Türk Devrimi'nin hemen sonrasında grev ve gösterilerle daha iyi anlaşılabilir. Selanik'te Ağustos-Eylül 1908'de yapılan işçi grevleri büyük çaplıydı. 13 Eylül tarihli Journal de Salonique "Bütün Cephelerde Grev" başlığını atmıştı. Ağustos'ta liman işçileri; eylül ayında ulaşım, basın, tütün, fırın ve tekstil işçileri greve gittiler. Selanik işgücünün büyük çoğunluğunu oluşturduğu için federasyonda Yahudilerin çoğunlukta olması kaçınılmazdı. Ancak Federasyon çokuluslu bir niteliğe sahipti ve federalizmi hedefliyordu. Fakat işçi sendikalarının çoğu ya ulusal ya da farklı ulusal kesimlere ayrılmıştı ve federasyon sosyalizmden çok milliyetçiliğe eğilim gösteren Rum işgücünü kontrol etmeyi asla başaramadı. A. L. Macfie, "Osmanlı'nın Son Yılları, 1908-1923" adlı kitabında, İttihatçıların hükümetteki yerlerini sağlamlaştırdıkları sendikalara tanınan özgürlüklerin gitgide azaldığını ileri sürüyor ve şöyle devam ediyor: "...Yahudi sosyalistler hariç olmak üzere sosyalistlerin hedef ve amaçlarının (federal ilkeler doğrultusunda radikal reformlardan geçmiş bir Osmanlı devleti yaratmak), İttihatçıların hedef ve amaçlarıyla (Osmanlılık ideolojisinin temel alan güçlü ve merkezi bir Osmanlı Devleti yaratmak) pek örtüşmediği ortaya çıktı. Aynı şekilde sendikal faaliyetler konusunda uzlaşma da mümkün görünmüyordu... İttihatçılar 1908 devrimini takip eden dönemde ortaya çıkan grev ve gösterilerle o denli ilgiliydi ki 1909 yılının ikinci yarısında kamu toplantılarını denetlemek, grevleri yasaklamak ve etnik ya da millî kimliğe dayalı politik partilerin ve diğer örgütlerin oluşumunu engellemek için Osmanlı parlamentosuna bir dizi katı kanun teklifi sundular. 1910'da Osmanlı Sosyalist Partisi kapatıldı ve bütün işçilerin bir sendikası yasaklandı. Sonunda, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında her türlü sosyalist ve sendikal faaliyet sindirildi."

Yahudi nüfus

Göç yolları üzerinde bulunan ve yüzyıllar boyu önemli bir liman sıfatını koruyan Selanik'in bu yüzden zengin bir etnik ve dini yapısı vardı. 19. yüzyılda, nüfusun yüzde 40'ından fazlası Yahudiydi. Onlardan sonra Rumlar, Slavlar ve Müslümanlar

Abraham Benaroya

Meropi Anastasiadou'nun, "Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik" adlı kitabında sendikal hareket şöyle anlatılıyor: "...1908 Ağustos'u'nun sonuna doğru bütün işleme atölyesi işçilerini -çoğunluğu Yahudidir- bir araya getiren bir sendikanın kuruluşuyla olaylar başlar. Birkaç gün sonra Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi üyeleri, özellikle basıncı olan kadınlara 'karma bir sendika' kuruldu. Bir süre sonra bir başka örgüt daha doğdu. Bulgar kökenli Yahudi bir basıncı olan Abraham Benaroya'nın yönettiği örgütün adı Selanik İşçi Birliğiydi ve otuz kadar üyesi vardı. Federasyon tarihinde 1909, özellikle görkemli bir yıl olmuştur. Başarıyla sonuçlanan birkaç grev, yaygın işçi gösterileri... Örgüt dört dilde çıkan bir yayın organına da sahipti. (Sefarad okurları için Journal de Laborador); bu gazetenin varlığı Benaroya'nın grubunun halkların kardeşçe birliğine verdiği önemi tek başına kanıtlamaktadır... Ancak Balkanlar'da ne kardeşlik zamanıydı ne de toplumsal adalet..."

İyi eğitime sığınan topluluk: Sabetaycılar

Selanik'teki değişik renklerin önemli bir halkası da Sabetaycılardı (Dönmeler) Onlar, 1666'da İzmir'de mesihliğini ilan eden, ancak daha sonra Müslüman olmayı kabul eden Haham Sabetay Sevi'nin takipçileriydi. Üç kola ayrılıyorlardı: Kapançılar, Karakaşlar ve Yakubiler. Sabetaycılar ne Müslümanlar ne de Yahudiler arasında tam kabul görüyorlardı. Müslümanlar onların yalnızca ismen Müslüman olduklarını, gizliyi Yahudi

dininin kurallarına uymaya devam ettiklerini ve Müslüman olarak konularından mali çıkar sağladıklarını düşünürlerdi. Yahudiler ise onları ticaretleken etnikleri rakipleri olarak görüyorlardı. Sabetaycılar, cemaatlerinin devamını iç evlilikler ve iyi eğitime sağlamaya çalışıyorlardı. 19. yüzyılda bile dışarıya kapalıydılar. İstanbul Hahamlar Kurulu, Sabetaycıların merkezi olan Selanik'i Yahudilikten çıkarmıştı. Bununla ilgili kararda, Selanik'ten, "Büyülü Diyar" diye söz

ediliyordu. Sabetaycılar, 19. yüzyılda Avrupa'yı etkisi altına alan modern düşüncelerden etkilendiler, en son moda zevkleri, davranışları, politik düşünceleri benimsediler. Marc David Baer'in, "Tarih ve Toplum" dergisinin Aralık 1997 tarihli sayısına yazdığı gibi, Sabetaycılar kadınlara tanındıkları açık konum ve eğitimde uyguladıkları Avrupai eğitim metodları nedeniyle Müslümanlar arasında "modern"likleriyle ün saldılar. Bazı kaynaklara göre, Selanik'teki

Sabetaycıların özgürlükçü düşünceleri İttihat ve Terakki Partisi'nde ön sıralarda yer almalarına yol açmıştı. Örneğin, 1908'de İttihat ve Terakki başa geçtiğinde Sabetaycı Cavid Bey de hükümetin Maliye Bakanı olmuştu. "Doğu Akdeniz'deki Liman Kentleri" kitabına göre ise, Sabetaycılar daha sonraki yıllarda muhtemelen siyasi ilişkilerde daha güvenli bir konum elde etmek için Jön Türk hareketine mali destek verdiler ve son derece popüler gazete olan Asır'ı yönettiler.

SABETAY SEVİ NASIL MEHMET EFENDİ OLDU?

Din değiştirdi, tavrını değiştirmede

Bazı Yahudi din adamları, 17. yüzyılda Hazreti Davud'un soyundan Mesih'in gelişini haber veren sonun yaklaşıpına inanıyorlardı. Mesih'in gelişini bulmaya çalıştılar. 1648 yılı asıl beklenen yıl olarak belirlendi, ancak bir şey olmayınca yeni tarih 1666 oldu. Sabetay Sevi, 1626 yılında İzmir'de doğdu. Genç bir hahamken 1666'da mesihliğini ilan etti. Yahudiler arasındaki en yaygın

ve etkin mesih hareketi böylelikle başladı. Sevi, sadece İzmir'de değil İstanbul, Selanik, Atina, Kudüs ve Mısır'da yandaş buldu. Sevi'nin ve adamlarının çıkardığı karışıklıklar üzerine Sultan IV. Mehmed, Sevi'yi Edirne'de tutuklatarak huzuruna çıkarttı. Kendisinden olağanüstü gücünü göstermesi istendi. Sonuçta Sevi ya Müslüman olacak ya da öldürülecekti. Sevi, Müslümanlığı seçti, Mehmet Efendi adını aldı ve

Topkapı Sarayı'na kapıcıbaşı olarak girdi. Sevi din değiştirmiş olsa da taraftar bulmaya devam etti. Örneğin 1683'te 300 kadar Selanikli Yahudi, Sevi'nin ilk takipçilerine katıldı. M. Danon, "Tarih ve Toplum" dergisinin Aralık 1997 tarihli sayısındaki makalesinde, Sabetaycıların, Selanik'te Türkler tarafından Dönme, Yahudiler tarafından "Maaminim" (inanırlar) sınıfları ile çağrıldıklarını yazıyor.

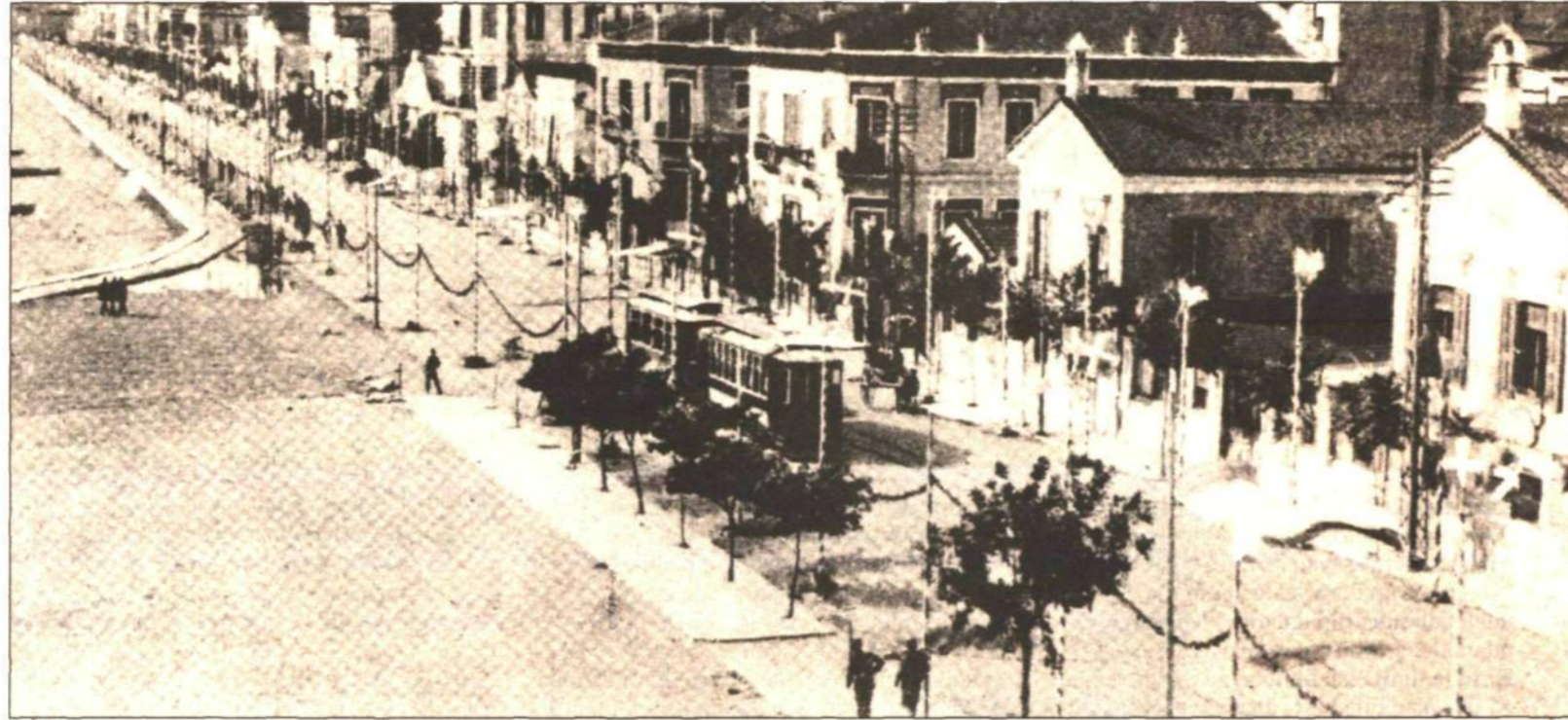
Devrim Beşiği
Selanik -3-

Gül Atmaca

Özgürlüğün Kâbesi

Selanik, özellikle
19. yüzyılda

demiryoluyla Avrupa'ya bağlandıktan sonra diğer Osmanlı kentlerine kıyasla daha çabuk Batılılaştı. Selanik muhalif öğrencilerin, içerdeki sürgünlerin ve liberallerin akın ettiği Özgürlüğün Kâbesi (Kâbe-i Hürriyet) haline geldi.

Selanik rıhtımından 1907 yılına ait bir görüntü. O yıllarda ulaşım alanında, Selanik en büyük rakibi İzmir'den daha iyi derecedeydi. İzmir'de demiryolu Anadolu'ya bağlantıyı sağlarken Selanik'te demiryolu çok daha uzak ufuklara (İstanbul, Viyana, Paris) açıyordu.

Demiryolu Batılılaşmayı getirdi

Selanik'in kaderi 1872'nin ilk aylarında değişmeye başladı. Avrupa'da artan sanayi üretimi, Balkanlar'da daha büyük bir pazar gerektiriyordu. "Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri" adlı kitaba göre Selanik'i Mitroviç'e bağlayan ve 1871-74 arasında inşa edilen ilk demiryolu hattının yapımı, bu yeni dönemin başlangıcını simgelemekteydi. Bu hat, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Belçika sermayesiyle Baron Maurice de Hirsch'in yönetimi altında inşa edilmekte olan geniş Balkan demiryolu ağının bir parçasıydı; 1888'de Üsküp yoluyla Sırbistan ağına bağlandı ve böylece Selanik'in Avrupa ile doğrudan bağlantısı kurulmuş oldu. 1891 ve 1894 arasında Selanik'ten Batı Makedonya'nın en büyük kenti olan Manastır'a dek uzanan ikinci bir hattın inşası tamamlandı. 1893-1896 yılları arasında inşa edilen üçüncü bir hat da Selanik'i Dedeğaç yolundan İstanbul'a

bağladı. Projeyi Osmanlı Bankası ile Banque de Paris et des Pays-Bas finanse etmişti. Demiryolları bir bütün olarak Makedonya ekonomisinin gelişimini olağanüstü etkilemekle birlikte, en hızlı ve en büyük değişime uğrayan bu üç hattın da varış noktasını oluşturan Selanik oldu. Bu demiryolları Kavala hariç tüm kıncil limanları, hatta Arnavutluk kıyısındaki önemli limanları güneyindeki tüm ithalat ve ihracatı Selanik limanına yönlendirdi. Eskiden, Avusturya-Macaristan ile doğrudan ticaret ilişkileri olan Leskovik, Kilan, Niş, Üsküp, Mitroviç, Pristina ve Bosna ile Sırbistan'ın güneyindeki diğer kasabalar, ilk hattın açılmasından sonra ticaretlerinin yönünü Selanik'e çevirdiler. Batı ve Kuzey Avrupa limanlarıyla deniz yolu bağı önemli ölçüde ilerledi. Her ulustan çeşitli şirketler, Selanik limanına düzenli gemi seferleri başlattı.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Ferit. "İttihat ve Terakki, 1908-1914", çeviren: Nuran Yavaş. Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ağın, Sina. "100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Anastasiadou, Meropi. "Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik", çeviren: İshak Ergüden, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2001.
- Baker, Ernest. "Bizans-Toplumsal ve Sosyal Değişimi", çeviren: Mete Tunçay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1982.
- Balivet, Michel. "Şeyh Bedreddin Tasavuf ve İslam", çeviren: Ela Gülben, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- "Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri, 1800-1914", orijinal adı: "Port Cities of the Eastern Mediterranean, 1800-1914", editörler: Çağlar Keyder, Y. Eviş Özveren, Donald Quataert, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994.
- Güler, Ali. "Bir Dâhînin Hayatı-Akâdîmîk İncelemesi ve Öğrenimi", Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2000.
- Macfie, A. L. "Osmanlı'nın Son Yılları, 1908-1923", orijinal adı: "The End of the Ottoman Empire, 1908-1923", çeviri: Damla Acar, Funda Sosyal Kitapçısı, İstanbul, 2003.
- Ozgorçok, Georg. "Bizans Devleti Tarihi", çeviren: Prof. Dr. Fikret İslan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.
- Saulnier, Mine. G. "Gâlibin Okei Adı", Mitos, Cep Kitap, İstanbul, 1989.
- "Selanik, 1850-1918", hazırlayan: Gilles Veinstein, çeviren: Cüneyt Akalın, redaksiyon: Ahmet İncel, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Seriol, Yıldı. "Baham Gezegeni Zekeriya Serel-Susmayan Adam", Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
- Zorlu, İlgaz. "Evet, Ben Selanikliyim/Türkiye Sabetaycılığı", Belge Yayınları, İstanbul.

BITTİ

Selanik'teki modern okullardan birisi